

Актуальні
питання
слов'янського
мовознавства

Випуск XIX

Одеса-2024

Міністерство освіти і науки України

Державний заклад «Південноукраїнський національний
педагогічний університет імені К.Д. Ушинського»

Кафедра слов'янського мовознавства

*Актуальні питання
слов'янського мовознавства*

Випуск XIX

Одеса
2024

ББК 81.41я43
УДК 808.1 (082)

У збірнику вміщені статті зі широкого кола лінгвістичних та методичних проблем славістики: з питань історії та теорії слов'янських мов, методики викладання дисциплін славістичного та лінгвістичного циклу.

Для викладачів вищих та середніх навчальних закладів, аспірантів, студентів, усіх, хто цікавиться проблемами сучасного слов'янознавства.

Відповідальний редактор –

О.О. Ілясов

Редакційна колегія збірника:

доктор філологічних наук, професор *В.Б. Мусій*
кандидат філологічних наук, доцент *О.М. Новак*
кандидат філологічних наук, доцент *М.А. Сокаль*
кандидат філологічних наук, доцент *О.О. Кон*
кандидат педагогічних наук, доцент *А.О. Буднік*
кандидат філологічних наук, доцент *Н.І. Кердівар*
кандидат філологічних наук, викладач *В.В. Дашкова*
викладач *Н.К. Турбарова*
викладач *О.О. Ілясов*

Рецензенти:

Н.Г. Ареф'єва – доктор філологічних наук, професор, Одеський національний університет імені І.І. Мечникова

Ю.А. Шпаляренко – кандидат педагогічних наук, старший викладач, ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського»

Друкується за ухвалою Вченої ради ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського», протокол № 7 від 26 грудня 2024 року

© Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського», 2024

© Кафедра слов'янського мовознавства, 2024

© О.О. Ілясов, упорядник, 2024

ЗМІСТ

НАЦІОНАЛЬНА СВОЄРІДНІСТЬ СЛОВ'ЯНСЬКИХ МОВ ТА ВИВЧЕННЯ ЇХ ІСТОРІЇ

Ілясов О. О.

Сербська академічна тлумачна лексикографія другої половини XX століття. «Речник српскохрватског књижевног и народног језика» (Речник САНУ).....	6
---	---

СЛОВ'ЯНСЬКІ МОВИ У СПЕКТРИ МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМУНІКАЦІЇ

Воробець С.В., Цзібінь Х.

Білінгвальна компетенція мовної особистості і професійно орієнтований переклад.....	17
--	----

Воробець С.В.

Система навчальних завдань з професійно орієнтованого близькоспорідненого перекладу.....	26
---	----

СЛОВ'ЯНСЬКІ МОВИ ТА МЕТОДИКА ЇХ ВИКЛАДАННЯ

Турбарова Н.К., Деде Ю.Ф.

Лінгводидактична робота з розвитку фонематичного слуху в першокласників у класі з інклюзією.....	37
---	----

*Буряченко В., Балтажи Д., Тома В. (науковий керівник – к. філол. н.,
доцент Сокаль М. А.)*

Проблема дислексії та дисграфії у молодших школярів та можливості її вирішення.....	54
--	----

Макарова К. (науковий керівник – к. філол. н., доцент Сокаль М. А.)

Про роботу над помилкам в мовленні молодших школярів.....	61
---	----

Турбарова Н.К., Моїсєєва С.

Використання LEGO-технологій на уроках української мови та читання.....	67
--	----

Беліна А.О. (Науковий керівник – к. філол. н., доцент Кон О.О.)

Використання додатків Google у сучасних підходах до вивчення української мови в початкових класах.....	80
---	----

Балабан Д.Д. (науковий керівник – к. філол. н., доцент Сокаль М. А.)

Орієнтири педагогічної діяльності на засадах НУШ.....	90
---	----

**ЛІНГВОДИДАКТИЧНА РОБОТА З РОЗВИТКУ
ФОНЕМАТИЧНОГО СЛУХУ В ПЕРШОКЛАСНИКІВ
У КЛАСІ З ІНКЛЮЗІЄЮ**

У статті описано систему роботи над формуванням і розвитком у першокласників фонематичного слуху. Автори підкреслюють, що для успішного оволодіння навичками читання та письма, у першокласників необхідно сформувати базові практичні знання, що лежать в основі засвоєння фонетико-фонематичної системи мовлення і насамперед фонетичного принципу письма.

Ключові слова: початкова школа, інклюзивна освіта, розвиток фонематичного слуху.

Вступ. Проблема формування та розвитку фонематичних процесів у дітей набуває актуальності через те, що вона є фундаментальною. У дослідженнях психологів, педагогів, лінгвістів вказується, що елементарне усвідомлення фонетичних особливостей слова, що звучить, впливає на засвоєння граматичного ладу, активного та пасивного словника, артикуляції. Діти із недоліками розвитку фонетико-фонематичної сторони мовлення при нормальному фізичному слуху та інтелекті мають порушення вимови та фонематичного слуху. І це призводить до багатьох труднощів. Адже сформовані фонематичні процеси лежать в основі сприйняття, диференціації і відтворення мовленнєвих звуків, а також самоконтролю за власним мовленням. Особливо важливою є сформованість фонематичних процесів при навчанні дітей шкільного віку грамоті.

Успіх у формуванні навичок читання і письма залежать від рівня сформованості фонематичного слуху. Він позитивно впливає на станов-

лення всієї мовленнєвої системи учнів, дозволяє їм успішно оволодівати навчальним матеріалом в школі. Якісна робота з підготовки дитини до фонематичного аналізу дозволяє збудувати міцну основу для навчання грамоти.

Аналіз останніх публікацій. Темі фонематичного сприймання, а також його впливу на опанування навичками читання та письма присвячено багато наукових праць. Теоретичний аналіз наукової літератури із проблематики дослідження свідчить про її актуальність і у наш час.

Теоретико-методологічну основу дослідження склали: концепція загальномовленнєвої підготовки дітей до шкільного навчання (Є. Ф. Соботович); нормативні показники і критерії мовленнєвого розвитку дитини шкільного віку (Є. Ф. Соботович, А.М. Богуш); концепції про структуру мовних знань, механізми їх засвоєння на практичному рівні оволодіння мовленнєвою діяльністю (К.Д. Ушинський, О. Р. Лурія, Д. Слобін, Дж. Грін, О. М. Шахнарович та ін.); психолінгвістичний підхід до аналізу мовленнєвого розвитку дитини і його формування у процесі нормального та порушеного онтогенезу (О. О. Леонтьєв, Ж. Піаже, Є. Ф. Соботович, Ф. А. Сохін, В. В. Тищенко, А. Г. Тамбовцева, О. М. Шахнарович, Н. С. Жукова, та ін.); вчення про тісний взаємозв'язок ліній розвитку фонетичної, лексичної та граматичної сторін мовлення з одного боку та когнітивних процесів – з іншого (Л. С. Виготський, М. І. Жинкін, О. М. Корнєв, Р. Є. Левіна, Р. І. Лалаєва, О. Р. Лурія, О. М. Мастюкова, Є. Ф. Соботович, О. М. Шахнарович та ін.). А також результати досліджень, проведених у лабораторії логопедії Інституту спеціальної педагогіки НАПН України [7, с.6-7].

Мета нашої статті: описати систему роботи над формуванням і розвитком у першокласників фонематичного слуху.

Основний виклад матеріалу. У дослідженні ми виходимо із психолінгвістичної структури мовленнєвої діяльності, яка включає в себе по-

няття про фонологічну компетентність дітей. Згідно із нею, можемо встановити, що для успішного оволодіння навичками читання та письма, у першокласників необхідно сформувати базові практичні знання, що лежать в основі засвоєння фонетико-фонематичної системи мовлення і насамперед фонетичного принципу письма [9].

Багаторічні спостереження та наукові дослідження доводять, що послідовна, правильно організована робота із розвитку фонематичного слуху позитивно впливає на вдосконалення загального мовленнєвого розвитку, і це допоможе дитині запобігти помилок під час письма й читання. За даними досліджень в області психології та фізіології, для молодших школярів однією із основних форм учбової діяльності є гра. Тому будь-яка робота із засвоєння різного виду навичок повинна бути побудована на грі або із використанням ігрових прийомів. Учні початкової школи активно грають, але характер гри змінюється відповідно до мети і завдань навчання. Діти пізнають навколишній світ у процесі навчальної діяльності й, зокрема в дидактичній грі. У процесі занять із мовно-літературної освітньої галузі дитина повинна, перш за все, опанувати вміння контролювати свою вимову і виправляти її, порівнюючи мовлення оточуючих із власним.

Дослідження особливостей формування фонетико-фонематичної сторони мовлення у дітей молодшого шкільного віку, проведені Є. Ф. Соботович, О. М. Гопіченко, Е. А. Данілавічюте та багатьох інших, показують, що найчастіше загальними механізмами фонематичних порушень у цих дітей є системне порушення слухових операцій і слухових функцій.

Елементи логопедичної роботи із розвитку фонетико-фонематичної сторони мовлення на уроках навчання грамоти слід спрямовувати саме на розвиток слухової уваги, слухової пам'яті, слухового контролю. Таку роботу можна умовно поділити на такі блоки:

- 1) розпізнавання немовних звуків в мовному потоці;
- 2) розрізнення слів, близьких за звуковим складом;
- 3) розрізнення однакових слів, фраз, складів, звуків за висотою, силою та тембром голосу;
- 4) диференціація складів;
- 5) диференціація фонем;
- 6) розвиток навичок елементарного звукового аналізу.

Існує багато дидактичних ігор, які відповідають поставленим завданням. Ми пропонуємо поділити їх умовно на чотири групи в залежності від завдань, які ці ігри виконують і на що вони спрямовані: ігри для розпізнавання немовленнєвих звуків (група № 1), ігри та вправи на впізнавання, виділення, диференціювання звуків, тобто звукового аналізу та синтезу (група № 2), ігри на розвиток навичок складового аналізу та синтезу (група № 3), формування навичок самоконтролю (група № 4).

Для розвитку слухового сприймання велике значення має слухання музики, різноманітних дитячих передач, звертання уваги на звуки навколишнього світу на прогулянці або екскурсії. Для таких завдань використовуємо ігри групи №1:

Гра «Відгадай, де ти?» Діти розділяються на дві команди. Перша змальовує звуками відповідну картинку (вулиця, ліс, парк, аеропорт, автовокзал, залізничний вокзал, пташиний ринок і таке інше), а друга відгадує, називаючи слово або намалювавши відгадку (олівцями, фарбами).

Гра «Відгадай звук». За поданим схематичним зображенням або зроблених вчителем або самими дітьми малюнками предметів, що звучать, діти відгадують, які звуки ці речі можуть виробляти.

Гра «Розчаклуй». Дітей можна розподілити на дві команди. Кожна з них отримує в конверті «зачарований» малюнок. Дається час, діти визначають, хто ким буде, розподіляють ролі та інсценують те, що зображено, вимовляючи при цьому звуки. Інша група повинна відгадати, що це було,

зіставити виступ з малюнком і зробити висновок, чи відповідає інсценування зображенню.

Методичний коментар до дидактичних ігор групи № 1: у всіх іграх діти намагаються розпізнати різні немовні звуки (звуки природи навкруги, голос свого однокласника тощо), а також визначають місцезнаходження об'єктів по відношенню до себе: праворуч, ліворуч, перед собою, за собою, далеко, близько, високо, низько. Такі ігри розвивають кінестетично-просторові уявлення, соматогнозис, впливають на формування навички розпізнавання немовних звуків та виділення їх із мовного потоку і навпаки.

Наступна група ігор — ігри та вправи на впізнавання, виділення, диференціювання звуків, придумування слів. Уміння почути звук і виділити його зі слова свідчить про те, що діти оволоділи початковими принципами звукового аналізу, однак, щоб опанувати грамоту, треба не тільки чути і вміти вимовляти окремі слова і звуки, із яких вони складаються, але й мати чітке уявлення про звуковий склад слова.

Дидактичні ігри як пропедевтична робота проводяться поетапно: спочатку діти вчаться впізнавати звук серед інших звуків, у словах; далі — виділяють голосні із ряду інших звуків (і голосних, і приголосних); вчаться впізнавати голосний в складі; потім — голосні звуки у багатоскладових словах. Наступним етапом виступає робота із приголосними звуками: формування навички виділення приголосних із ряду інших звуків; впізнавання приголосних у багатоскладових словах. Далі — робота над складом слова із фонетичної позиції: виділення першого та останнього звука у слові, визначення місця звука (на початку, в середині, в кінці). Після цього — робота із наголосом: визначення першого наголошеного голосного із двоскладових слів; виділення останнього наголошеного голосного із слова [6].

Для полегшення сприймання можна використовувати схеми: це дієвий наочний спосіб показати розташування і взаємодію звуків у слові. Наприклад, визначаючи послідовність звуків у слові, дитина виставляє відповідну до кожного звуку фішку, а ще краще — малює позначку звуку сама. Ігри групи №2 можуть бути такими:

Гра «Чарівний телевізор». На екрані телевізора з'являється буква, що позначає звук, або картинка-підказка, назва якої починається цим звуком. Якщо звук відгаданий правильно, діти придумують свої слова із цим звуком. Ускладнення: одночасно з'являється дві чи три картинки. Треба визначити, яка з них підходить до звуку, що чергується.

Гра «Відгадай, звук віддай». Діти промовляють: «Відгадай, звук віддай, слово швидко пригадай». Вчитель дає загадку. Учні відгадують, визначаючи у слові-відгадці перший (останній) звук. За командою «Звук віддай!» дитина помахами рук ніби кидає щось сусіду, промовляючи водночас звук, а той, повторивши його, ніби щось хапає руками (мовляв, піймав звук) і пригадує слово на цей звук, «кидаючи» далі той самий звук. У ланцюжку слова не повинні повторюватися.

Гра «Закінчи слово». До гри потрібні картки-назви предметів, які мають останній приголосний звук, і сюжетні малюнки відповідної тематики. «Жук-звукоїд з'їв у слова останній звук, і слова-назви предметів не можуть потрапити до своїх друзів». Діти допомагають визначити останній звук і розкладають малюнки за тематикою, даючи узагальнююче слово або називаючи зону проживання (грибо...[(к)] — ліс, лимо...[(н)] — фрукти, чайни...[(к)] — посуд, бузо...(к)] — рослина, бізо...[(н)]—дика тварина тощо).

Гра «Розвідники». Діти розділяються на дві команди. Одна одній передає листи із зашифрованими у вигляді малюнків словами (кожний малюнок відповідає одному звуку). Діти повинні відгадати слово, визначаючи звуки, перешифрувати його фішками. Команди обмінюються циф-

рами, а потім пригадують слово або декілька слів, що відповідають даній схемі.

ГРА «Плутанина». Вчитель попереджає, що буде заплутувати учнів, вимовляючи трішки подібні слова. Але задача учнів — не помилитись і вказати на відповідні малюнки. В цій грі можна «переплутати» *городину* і *горобину*, *шайбу* та *шапку*, *козу* та *косу*, *кішку* та *кістку* тощо.

ГРА «Живе слово». Вчитель дає час дітям запам'ятати звук із потрібного слова. Діти виходять, по черзі називаючи кожен свій звук. Всі останні називають слово, що почули. Під час повторного називання з'являється учень з новим звуком, стає у кінець слова. Всі діти називають слово, що утворилося, й обов'язково розкривають його значення. Наприклад: *лис-лист*, *буря-буряк*, *пар* – *парк* і т.ін.

Методичний коментар до дидактичних ігор групи №2: дидактичні ігри із розвитку звукового аналізу і синтезу націлені на вміння дитини виділяти потрібний звук у складі, слові, реченні, визначати його місце знаходження, розрізняти його від близьких за такими параметрами, як звучання та артикуляційний уклад.

Дітям треба пояснити і показати на прикладах, що заміна, пропуск чи перестановка звуків у слові ведуть до зміни його значення. Щоб уникнути таких недоліків, можна пропонувати дітям такі ігри:

Дидактична вправа «Скільки складів». Учитель називає ряд складів та пропонує дітям сказати, скільки складів вони почули, або підняти відповідну цифру.

Дидактична вправа «Що зайве?». Учитель називає ряд складів, наприклад: «НА-НА-НА-ПА». Діти визначають, який склад був зайвий – (па). Потім складові ряди ускладнюються, наприклад: «НА-НО-НА», «КА-КА-ГА-КА».

Дидактична вправа «Квадратики». Діти викладають під картинкою стільки квадратиків, скільки складів у слові.

Дидактична гра «Де чий будиночок?». Чотири будиночки з цифрами – 1, 2, 3, 4 або з відповідною кількістю квадратиків. Діти отримують картинки та визначають, у якому будиночку хто живе, поділяючи слова та склади.

Дидактична гра «Зберемо пелюстки». Чотири квітки без пелюсток. У середині квіток 1, 2, 3, 4 квадратики. Пелюстки з картинками. Діти добирають пелюстки до квітів у залежності від кількості складів у словах, що зображені на пелюстках.

Методичний коментар до дидактичних ігор №3: ігри націлені на розвиток уміння чітко і швидко визначити складову структуру слова. Тут разом із розвитком фонетико-фонематичної сторони мовлення здійснюється і збагачення словника, його систематизація; формування граматичної сторони мовлення.

Дуже важливими чинниками у розвитку фонематичної сторони мовлення є розвиток слухових процесів: уваги, пам'яті, контролю. Саме вони лежать в основі операції звукового аналізу і синтезу. Слухова пам'ять відіграє значну роль у процесі письма: завдяки їй дитина утримує в пам'яті звукову послідовність записуваних слів. Такі вправи допоможуть розвивати ці чинники:

Дидактична вправа «Слухай та виконуй!» Вчитель роздає дітям великі квадрати, розділенні на 9 маленьких, та набір парних картинок: «Марина – малина, рак – лак, коса – коза, мишка – миска, жабка – шапка»... дітям слід уважно слухати інструкцію та виконувати її.

- Візьміть картинку, на якій зображена «жабка», та покладіть її у правий верхній квадрат.

- Візьміть картинку, на якій зображена «шапка», та покладіть її у лівий середній квадрат.

Дидактична вправа «Відишукай свою картинку». Учитель називає кожній дитині склад, наприклад: ма, мо, ми, му, ме. Далі пояснює, що

дітям слід відшукати слово, що починається на цей склад, який вони запам'ятали. Потім учитель називає слова, наголошуючи на першому складі: машина, морозиво, мило, муха, метелик.

Методичний коментар до дидактичних ігор групи №4: завдання та ігри цієї групи спрямовані на запам'ятовування і наступне відтворення матеріалу (звукові ряди, ряди слів, вірші тощо), а також порівняння власного та чужого мовлення за правильністю звучання. Дитина вчиться таким чином визначати правильність вимови звуків, слів.

Отже, елементи логопедичної роботи на заняттях з навчання грамоти базуються на застосуванні ігрових прийомів, сприяють розвитку фонематичного слуху не тільки в дітей із інклюзією, а й у нормотипових учнів. Робота проводиться на матеріалі слів і звуків, які правильно вимовляються дитиною. Усі вправи, спрямовані на розвиток звукового та складового аналізу слова, повинні проводитися поступово, поетапно. Спочатку це опора на сприйняття мовлення вчителя, потім – власне промовляння, а також і сприймання свого мовлення. І тільки далі йде внутрішня робота, яка полягає у виконанні цих дій в розумовому плані, тобто набуває способу навички.

Музика і музично-дидактичні ігри також мають величезне значення для формування фонематичних процесів, розвитку слухової уваги та слухового контролю. Дуже дієвим засобом профілактики та корекції мовленнєвих порушень виступає музична діяльність у поєднанні із мовленням і рухами. У музики і мови існує чимало спільних рис. Одна із них (можливо, найважливіша) полягає у тому, що «і музичне мистецтво, і мова мають спільне – початок – звук» [4, с. 21]. Звуки музики та звуки мовлення сприймаються одним і тим же аналізатором – слухом. Буква – це знак вимовленого звука, нота – знак музичного звука. А також динамічний розвиток, ритм, темп, інтонація тощо.

Музичні засоби сприяють розвитку мовленнєвого дихання; нормалізації темпу й ритму мовлення; формуванню та вдосконаленню фонетико-фонематичних процесів; розвитку навичок комунікації й емоційного інтелекту.

Науковиця Ю. В. Рібцун у своїх наукових розвідках приділяє велику увагу музично-дидактичним іграм і зазначає, що вони сприяють розвитку слухового сприймання, уваги та пам'яті молодших школярів [9].

Дослідниця Х.Б. Богрова вважає, що розвитку і становленню орфоепічних і мовленнєво-комунікативних навичок сприяють засоби вокалотерапії [2]. Науковці Г. О. Гац та Л. Добринюк доводять, що наявність музики в навчально-виховному процесі відкриває можливості для гармонійного розвитку дітей, та окреслюють концепції музичного виховання у світовій педагогіці, зокрема у працях Марії Монтессорі, Карла Орфа, Еміля Жак-Далькроза та Сін'їті Судзукі [4]. О. Ф. Баскакова надає заняттям музикою, ритмікою, співами великого значення. Вона вважає такі заняття одним із засобів профілактики мовленнєвих порушень, зазначає, що такі заняття сприяють розвитку мовленнєвого дихання, а також попереджують нерозбірливість мовлення [1]. Також цікавою є думка В. І. Галущенко про вокалотерапію як одну із найбільш влучних методик для роботи із дітьми молодшого шкільного віку, що вирішує завдання з розвитку просодичного боку мовлення, артикуляційно-мімічної моторики тощо [3]. К. О. Зелінська-Любченко зазначає ефективність взаємозв'язку логопедії із музичним мистецтвом, що здається дуже цікавим і практично спрямованим [5, с. 233].

Музично-дидактичні ігри мають свою специфіку. У них обов'язково присутній ігровий елемент, утілений у розмаїтті ігрових педагогічних прийомів, які мають опору на музичний супровід.

На уроках можна використовувати такі ігри, прийоми й засоби:

- мелодії для прослуховування відтворюються на музичних інструментах або дітям пропонують слухати музичні записи;

- дзвоники, що мають різний за висотою звук, можна використовувати для розвитку слуху на диференціацію висоти звуку;

- барабани: допомагають у вмінні відтворювати заданий ритм (педагог задає ритм, дитина відтворює його);

- музичні інструменти, наприклад, піаніно: запам'ятовування ряду звуків і відтворення його за допомогою піаніно та символів голосних звуків (дитина прослуховує ряд звуків: *а, у, і; а, у, а, і* тощо, а потім відображує ряд, натискаючи клавіші піаніно із зображенням символів відповідних звуків).

Музичні прийоми можна використовувати на різних етапах періоду навчання грамоти. Наприклад, на етапі диференціації звуків дітям пропонують співати римовані речення зі словами, що містять опозиційні звуки.

1. *Саша любить шоколад (до ре мі фа соль соль соль («піднімаємось вгору»)),*

Шура любить мармелад.(соль фа мі ре до до до («спускаємось вниз»)).

2. *Жовтий кажан та зелена медуза – (до соль фа мі соль фа соль соль соль)*

Справжні і дуже поважні друзі (соль фа мі ре ре ре до до).

3. *Миша, сон, машина, сік (ре до ре до ре ми фа (пауза)),*

Сапка, кішка, тиша, шик (фа фа фа фа ми ре ре).

Скормовки – один із дієвих способів покращення вимови звуків, що виражається в закріпленні правильної вимови. Їх проголошують спочатку в повільному темпі, а потім поступово пришвидшують темп співу.

Ігри із формування та вдосконалення навичок дітей проводити складовий аналіз слів, у яких можна використовувати музичні інструменти:

діти відбивають на барабані, бубні, маракасах кількість ударів, яка відповідає кількості складів у слові.

У процесі формування навичок синтезу звуків у склади використовується піаніно із зображенням символів звуків або літер: педагог промовляє звуки – *с, а*; дитина промовляє склад, натискаючи одночасно на дві клавіші із зображенням відповідних символів або літер [2]. Основним засобом закріплення правильної вимови поставлених звуків є повтор. Спів мотивує дітей повторювати слова і фрази в набагато більш приємній формі. Дійсно, діти не усвідомлюють того, що через повторення вони заучують слова, оскільки вимовляють їх знову і знову.

Як ми бачимо, використання на уроках навчання грамоти засобів музики дає можливість створити максимально сприятливі умови корекції та розвитку фонетико-фонематичного складника мовлення школярів. Дидактичні ігри та вправи із музичним супроводом сприяють розвитку слухового сприймання, уваги та пам'яті, фонематичного слуху, дихання, сили та висоти голосу, збільшують ефективність процесу корекції звуковимови на різних етапах логопедичної роботи.

Розробляючи і впроваджуючи методику використання музики в формуванні й розвитку фонематичного слуху, широко використовують логоритмічні заняття.

Логоритміка – це комплекс корекційно-розвиткових вправ для формування та розвитку мовлення. Необхідні умови і інструменти логоритмічного заняття – рухи та звуковий або музичний супровід. До основних понять музичної логоритміки належать рух, рухове вміння, рухова навичка, ритм, ритміка, музично-ритмічне почуття, музично-ритмічне виховання, рухливі ігри, логопедична ритміка, психомоторний розвиток. Логоритмічна вправа включає в себе: дихальну, артикуляційну, мімічну гімнастики; голосові вправи; вправи на розвиток загальної та дрібної моторики; вправи на регулювання тону м'язів; вправи, які формують чуття

музичного розміру, темпу; гру на музичних інструментах (необов'язково), прослуховування музичних композицій; вправи на активізацію слухової уваги; ходьбу в заданому темпі, марширування; вокальні вправи, співи.

Поєднання музики, руху та слова у логоритміці відбувається по-різному, але в будь-якому випадку, усі вони в комплексі формують та систематизують рухову сферу дитини й позитивно впливають на її мовлення та розвиток вищих психічних функцій.

Поєднання та методичне переплетіння слова, музики та руху в логоритміці заради подолання фонетико-фонематичних недоліків, а також інших вад мовлення, має на меті: 1) поєднати у свідомості дитини мовлення із рухом і музичним ритмом; 2) розвинути основні рухи дитини; 3) розвинути музично-ритмічне чуття учнів.

У дидактиці існує чимало логоритмічних ігор. Вони схожі за ознаками на музично-дидактичні ігри, але й відрізняються від них тим, що в останніх музика використовується як допоміжний елемент, а в логоритмічних іграх музика в поєднанні із рухами та звуками (словами) є фундаментальними, на них базується структура вправи [8].

Логоритмічні ігри також можна умовно поділити на декілька груп – у залежності від тих функцій, які вони виконують. У межах даного дослідження можна говорити про такі групи ігор.

Вправи на мовленнєве дихання, загальну моторику:

«Вітряк». Дитина дме на лопаті іграшки-вертушки або млини з пісочного набору.

«Снігопад». Зробити сніжинки з вати (пухкі грудочки). Пояснити дитині, що таке снігопад і запропонувати дитині здувати "сніжинки" з долоні.

«Листопад». Вирізати з кольорового паперу різні осінні листя і пояснити дитині, що таке листопад. Запропонувати дитині подути на листя, так, щоб вони полетіли.

«Метелик». Вирізати з паперу метеликів і підвісити їх на нитках. Запропонувати дитині подути на метелика так, щоб вона полетіла .

«Кораблик». Дути плавно і довгостроково на паперовий кораблик.

Методичний коментар: такі ігри та прийоми сприяють розвитку дихання, міміки, уяви, моторики, слуху. Обладнання до цих ігор – зазвичай музика контрастного характеру в аудіозаписі або акомпануванні на музичному інструменті. При виконанні таких вправ необхідно стежити, щоб дитина зробила тривалий плавний видих.

Ігри на розвиток слухового сприйняття та слухової пам'яті:

Гра «Прилетіла пісенька». Музичний керівник співає пісеньку на голосні звуки [а], [е], [и], [о], [у] на видиху, спрямовуючи мелодію згори вниз. Діти повторюють пісеньку, співаючи на видиху. Пісенька звучить спочатку весело — у мажорі, а потім сумно — у мінорі.

Вправи на музикомалювання. Дітям пропонують послухати музику різного характеру, спробувати вигадати свої рухи під цю музику, відчуті її настрій. Педагог пропонує потанцювати, а потім намалювати музику так, як діти її відчують. Якщо музика спокійна, плавна — і рухи у дитини плавні. Якщо музика швидка, відривчаста, танцювальна, бадьора, — змінюються і рухи, і «характер» малюнка. Малюнки дітей зазвичай насичені довгими і круговими лініями, або гострими, зубчастими, спіральними лініями, крапками. Заняття можна продовжити малюванням звуків природи або будь-яких почутих звуків. Довгі звуки — довгі лінії, короткі звуки — крапки.

«Розмова пошепки». Дитина, перебуваючи від педагога на відстані 2-3 метрів, почула і зрозуміла те, що він вимовляє пошепки. При цьому важливо стежити, щоб слова вимовлялися чітко.

«Чуємо дзвін і знаємо, де він». Попросити дитину закрити очі і подзвонити в дзвоник. Дитина повинна повернутися обличчям до того місця, звідки чути звук і, не відкриваючи очей, рукою показати напрям.

«Вірші». Педагог читає вірш. Коли діти почують слова із заданим звуком, вони дзвонять у дзвоники.

Методичний коментар: завдяки акценту на розвиток вищих психічних функцій та мнестичний характер вправ, вдається формувати слухову увагу, пам'ять, уяву, відчуття ладу, ритму, естетичні почуття. Обладнанням для цих ігор виступають дитячі музичні інструменти — металофон, дудочка, маракаси, трикутник, бубен.

Вправи на розвиток координації рухів із музикою і мовленням:

Вправа «Хто як ходить?». Дітям пропонують роздивитися картинки із зображеннями тварин. У цьому завданні музикант «малює» музичні портрети. Дітям треба їх впізнати за характером музики і спробувати рухами своїх пальчиків на площині столу передати характерні особливості ходи або танцю впізнаної тварини. Звучить перший фрагмент музики. Діти слухають і передають свої уявлення рухами пальчиків. До ритму музики можна дібрати віршики, які відповідають мовленнєвим можливостям дітей і завданням корекційно-логопедичного впливу.

Вправа «Умілі пальчики». У цій вправі на кожний склад вірша пальчики по черзі «зустрічаються» з великим пальчиком. Вірш можна промовляти в ритмі дібраної музики або пісеньки, мелодію якої вигадує сама дитина. Пальчики обох рук можуть «вітатися», «крокувати» столом, «бігати», «малювати», «барабанити», «танцювати», збігатися до купи й розбігатися, малювати різні фігури, «ловити й відпускати жучків» тощо.

Вправа «Чарівні ланцюжки». Дітям роздають набори кришечок із кільцями. Звучить музика. Діти мають за час звучання музики встигнути сплести свій ланцюжок. Ланцюжки вийдуть різні за довжиною. У кого пальчики працюватимуть, у того й «чарівний» ланцюжок довший. Після цього

кожна дитина може порахувати, скільки кришечок є в її ланцюжку. Для цього перебирають ланцюжок пальчиками. При цьому можна вимовляти звуки, склади або слова; рахувати кількість звуків, кількість складів у слові або кількість слів у реченні, а також порахувати кількість почутих звуків, «відкрокувати» кількість кришечок під музику.

Методичний коментар: вправи націлені на розвиток у дітей загальної і дрібної моторики, координації рухів із музикою і мовленням, слухової і зорової уваги, пам'яті, артистичності, навичок ритмодекламації.

Вправи на розвиток відчуття темпу і ритму:

- 1) Передача м'яча на кожную сильну частку такту.
- 2) Ходьба під музику: якщо темп прискорюється, діти йдуть швидше, і навпаки.
- 3) Педагог відстукує ритм, а діти повинні його повторити.
- 4) **«Будуємо дім».** Діти сидять на підлозі, схрестивши ноги; педагог каже, що сьогодні вони побудують будиночок: «Щоб довго будинок стояв, щоб міцним був він, треба обережно забити цвяхи в дошки. Праворуч - тук!» (Стукають праворуч від себе). «Зліва - тук!» (Стукають ліворуч від себе). «Вперед – тук, тук, тук!» (Обома кулаками стукають перед собою).
- 5) **«Повтори за мною».** Дитина сама відстукує будь-який ритм, а інші діти його повторюють.
- 6) **Гра «Пляшечковий оркестр».** Учитель роздає дітям пластикові пляшечки й каже, що вони чарівні. Якщо в них подути, вони зазвучать — вийде пляшковий оркестр. Якщо видих буде слабким, пляшечки не заграють. Музичний керівник задає ритм — грає на своїй пляшечці. Діти повторюють. Ритм змінюється. Діти вигадують свої ритми. Потім дітям пропонують пограти одночасно зі справжнім оркестром. Звучить музика в аудіо-записі, і музиканти «пляшечкового оркестру» грають у запропонованому ритмі.

Методичний коментар: такі ігри й вправи допомагають долати темпо-ритмічні порушення, вони тренують дитину відтворювати задані ритми через активізацію переключення.

Отже, музично-дидактичні, логоритмічні ігри та вправи націлені на розвиток у дітей уміння чути та розрізняти звуки, визначати джерело та напрямок звучання, диференціювати мелодії за висотою, силою, тембром, ритмом, динамікою сприяють розвитку фонематичних процесів, відіграють провідну роль у становленні й функціонуванні всіх видів мовленнєвої діяльності.

Елементи логопедичної роботи на уроках мовного циклу в 1 класі доцільно здійснювати за основними напрямками роботи в музичному вихованні для дітей молодшого шкільного віку: слухання музики, спів, музично-ритмічні рухи, гра на дитячих музичних інструментах. Ці заходи надають дієву допомогу у вирішенні корекційного завдання з розвитку слухового сприймання, уваги і пам'яті та слухового контролю, що має велике значення у формуванні фонематичних процесів дитини.

Для успішного формування у дітей із несформованістю фонематичного слуху необхідно, щоб корекційна робота мала не епізодичний, а системний, комплексний характер.

Список використаних джерел

1. Баскакова О. Ф. Раннє виявлення і профілактика мовленнєвих порушень у дітей. *Таврійський вісник освіти*. 2015. С. 70.
2. Богрова Х. Б. Психологічні особливості розвитку просодичного компонента мовлення дітей дошкільного віку засобами вокалотерапії : автореф. дис... канд. псих. наук. Переяслав-Хмельницький, 2017. 25 с.

3. Галущенко В. І. Застосування інноваційних логопедичних технологій у корекційній роботі з дітьми з порушеннями мовлення. *Актуальні питання корекційної освіти. Педагогічні науки*. 2016. Вип. 7(1). С. 62-70.
4. Гац Ю., Добринюк Л. Музичне виховання як невід'ємний чинник гармонійного розвитку дітей дошкільного віку. *Педагогічний часопис Волині*. 2017. № 2(5). С. 21.
5. Зелінська-Любченко К. О. Можливості використання теорії пасивного голосоутворення в корекційно-логопедичній роботі з дітьми. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2016. № 8(62). С. 233.
6. Соботович Є. Ф. Порушення мовного розвитку та шляхи їх корекції: Навчально-методичний посібник. Київ, 1995. 204 с.
7. Трофименко Л. І. Корекційне навчання з розвитку мовлення дітей середнього дошкільного віку із ЗНМ: Програмно-методичний комплекс / За ред. Є. Ф. Соботович. Київ : «Актуальна освіта», 2017. 120 с.
8. Рібцун Ю. В. Організація та проведення у логопедичній групі ігор із правилами. *Сучасні проблеми логопедії та реабілітації : матеріали I Всеукраїнської науково-практичної конференції, м. Суми, 7–8 лютого 2012 р.* Суми : СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2012. С. 47-53.
9. Рібцун Ю. В. Корекційна робота з розвитку мовлення дітей п'ятого року життя із фонетико-фонематичним недорозвитком мовлення : програмно-методичний комплекс. Київ, 2012. 258 с.

Міністерство освіти і науки України
Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний
університет імені К.Д. Ушинського»

Кафедра слов'янського мовознавства

Науково-методичне видання

**Актуальні питання
слов'янського мовознавства**

Випуск XIX

*Здано до набору 31.11.2024. Підписано до друку 15.12.2024
Папір офісний. Гарнітура «Таймс». Ум. друк. арк. 4,94.
Обл.-вид. арк. 4,56. Тираж 300 прим.*

Актуальні питання слов'янського мовознавства / відп. ред. О.О. Ілясов. Вип. XIX. Одеса : Homeless Publishing, 2024. 169 с.

У збірнику вміщені статті з широкого кола лінгвістичних та методичних проблем славістики: з питань історії та теорії слов'янських мов, методики викладання дисциплін славістичного та лінгвістичного циклу.

Для викладачів вищих та середніх навчальних закладів, аспірантів, студентів, усіх, хто цікавиться проблемами сучасного слов'янознавства.

ББК 81.41я43
УДК 808.1 (082)